

УДК 796.071.4:37.014(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.30>**Т. В. Хома**кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри фізичного виховання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито застосування активних методів навчання в педагогіці вищої школи. Акцентовано увагу на Законі України «Про вищу освіту», в якому визначено сучасні тенденції в підготовці майбутніх фахівців, що спрямовані на формування компетентної, комунікативно підготовленої особистості, здатної до майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим окреслено обов'язки науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників закладів вищої освіти, серед яких: забезпечення викладання на високому науково-теоретичному й методичному рівні навчальних дисциплін, підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності. З'ясовано, що законодавчі вимоги до підготовки фахівців зумовлюють докорінні зміни в організації освітнього процесу, які повинні спрямовуватись не тільки на вироблення в студентів навичок до навчально-пізнавальної діяльності, а й уміння застосовувати їх у конкретних життєвих ситуаціях, прагнення до конкурентоспроможності. Такий підхід вимагає використання в практиці роботи закладів вищої освіти різноманітних методів навчання, зокрема активних, які удосконалили б освітню діяльність майбутніх фахівців. Проаналізовано науково-педагогічні розвідки з означеної проблеми, які підтверджують позицію вчених, що підготовка здобувачів освіти повинна здійснюватися на основі застосування таких методів навчання, які зацікавлять їх, активізують самостійність думок, сприятимуть засвоєнню матеріалу на рівні власної пізнавальної діяльності. З'ясовано, що активні методи навчання – це методи, спрямовані на активізацію освітньої діяльності студентів, вироблення умінь самостійного оперативного вирішення ними практичних завдань, зокрема професійних, опановування компетентностями.

Сформульовано мету статті – розкрити практику застосування активних методів навчання у вищій школі в процесі викладання дисципліни «Педагогіка фізичного виховання та спорту». Запропоновано окремі методи, що використовувалися в процесі науково-педагогічної діяльності, описано процес їхнього застосування. Серед них: метод дискусії, метод прогнозування подальших дій, редукований метод, «Шанс», «Піраміда понять», квазіпрофесійні завдання, «Коло висновків». Встановлено, що використання активних методів навчання сприяло формуванню професійної компетентності в майбутніх педагогів.

Ключові слова: заклад вищої освіти, компетентний підхід, активні методи навчання, пізнавальна діяльність, здобувачі освіти.

Постановка проблеми. У Законі України «Про вищу освіту» визначено сучасні тенденції в підготовці майбутніх фахівців, що спрямовані на формування компетентної, комунікативно підготовленої особистості, здатної до майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим окреслено обов'язки науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників закладів вищої освіти, серед яких: «забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному й методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність (для науково-педагогічних працівників); підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію (для науково-педагогічних працівників)» [6]. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року акцентовано, що сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до

суспільства життєво компетентних громадян [9]. Законодавчі вимоги до підготовки фахівців зумовлюють докорінні зміни в організації освітнього процесу, які повинні спрямовуватись не тільки на вироблення в студентів навичок навчально-пізнавальної діяльності, а й уміння використовувати їх у конкретних життєвих ситуаціях, прагнення до конкурентоспроможності. Такий підхід вимагає застосування в практиці роботи закладів вищої освіти різноманітних методів навчання, зокрема активних, які удосконалили б освітню діяльність майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упровадження в практику роботи вищої школи активних методів навчання розглядають О.І. Башкір, Т.Ю. Вахрушева, І.М. Дичківська, М.М. Дяченко-Богун, І.І. Козинець, М.В. Коченгіна, Р.М. Мойсеєнко та інші. Аналіз наукових розвідок підтверджує позицію вчених, що підготовка фахівців повинна здійснюватися на основі застосування означених методів навчання, які активізують самостійність думок студентів, сприяють

засвоєнню матеріалу на рівні власної пізнавальної активності.

У науково-педагогічній літературі знаходимо трактування понять «активні методи навчання», «інтерактивні методи навчання». Відтак, Т.Ю. Вахрушева [3] «активні методи навчання» трактує як «навчання діяльністю», що створює необхідні умови для формування та закріплення професійних знань, умінь і навичок; розвитку вмінь самостійного мислення, орієнтування в новій ситуації; встановлення ділових контактів з аудиторією.

Натомість М.В. Коченгіна визначає активні методи навчання як «систему методів, що забезпечують активність і різноманітність розумової та практичної діяльності тих, хто навчається, у процесі опанування навчального матеріалу. Активні методи навчання будуються на практичній спрямованості, ігровому дійстві й творчому характері навчання, інтерактивності, різноманітних комунікаціях, діалозі й полілозі, використанні знань і досвіду учнів, груповій формі організації їхньої взаємодії, діяльнісному підході до навчання» [7, с. 113]. Науковець визначає, що активні методи навчання використовуються в контексті інтерактивних технологій навчання. Розглядаючи питання підготовки майбутніх фахівців в системі компетентнісного підходу, Р.М. Мойсеєнко обстоює думку, що «формуванню професійних якостей майбутнього фахівця допоможе використання в навчальному процесі активних (в їх складі – інтерактивних) технологій і методів навчання» [8, с. 99].

За М.М. Дяченко-Богун [5] активні методи навчання дозволяють розвивати мислення студентів, сприяють їх залученню до розв'язування проблем, максимально наближених до реальних виробничих ситуацій, розширюють і поглиблюють професійні знання, розвивають практичні навички й вміння; сприяють активізації навчального процесу, спонукають студентів до творчої участі в ньому й забезпечують розвиток і саморозвиток особистості студента на основі виявлення його індивідуальних особливостей і здібностей.

І.М. Дичківська визначає поняття «активне навчання» як «організацію та ведення навчального процесу, що спрямовані на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів» [4, с. 17]. О.І. Башкір розмежовує активні й інтерактивні методи навчання: «на відміну від активних методів, інтерактивні методи орієнтовані на ширшу взаємодію студентів не тільки з викладачем, але й один з одним, на домінування активності саме студентства» [2, с. 39.]. Дослідниця пропонує використовувати в практиці роботи вищої школи активні

методи навчання, серед яких проєктування, моделювання професійних ситуацій, ігри, проведення «круглих столів», мозковий штурм, карта ідей, хронологія, структурно-логічні схеми, інтелект-карти, скрайбінг, «Plus – Minus – Interesting», сторітелінг тощо, орієнтованих на особистість студента, на його активну участь у саморозвитку, опанування професійними компетенціями.

Теоретичні й практичні аспекти застосування інтерактивних методів навчання описані в роботах О.М. Пехоти, Л.В. Пироженко, О.І. Пометун та інших. Дослідники визначають інтерактивне навчання, як «спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [10, с. 7].

Проаналізувавши науково-педагогічні джерела з проблематики, ми дійшли висновку, що активні методи навчання – це методи, спрямовані на активізацію освітньої діяльності студентів, вироблення умінь самостійного оперативного вирішення ними практичних завдань, зокрема професійних, опанування компетентностями. У процесі нашого дослідження оперуватимемо поняттям «активні методи» й розглядатимемо їх як такі, що мають конкретну мету, стимулюють процес пізнання, допомагають досягти очікуваних результатів.

Мета статті – розкрити практику застосування активних методів навчання у вищій школі в процесі викладання дисципліни «Педагогіка фізичного виховання та спорту».

Виклад основного матеріалу. Формування професійної компетентності в майбутніх педагогів вимагає нових підходів у процесі викладання фахових дисциплін. Активні методи навчання є одними з найпоширеніших у застосуванні. Особливість їх полягає в тому, що освітній процес здійснюється в постійній активній взаємодії усіх його учасників на основі педагогіки партнерства. Наше дослідження показало, що в здобувачів освіти більш виразно виявляються професійні якості, забезпечується мотиваційна складова підготовки, формується культура ділового спілкування.

Пропонуємо окремі з методів, що використовувалися на заняттях з дисципліни «Педагогіка фізичного виховання та спорту». Серед них: метод дискусії, метод прогнозування подальших дій, редукований метод, «Шанс», «Піраміда понять», квазіпрофесійні завдання, «Коло висновків».

Метод дискусії, за нашим спостереженням, є найбільш ефективним, бо дає можливість студентові висловлювати власну точку зору, стимулює до пошуку проблемного завдання, що потребує активного обговорення, аргументації власної позиції, опанування думки співрозмовника. Викладач формулює проблемне питання таким чином, щоб воно було актуальним,

пізнавальним, цікавим, захоплювало студентів змістом і новизною.

До прикладу, в процесі вивчення дисципліни «Педагогіка фізичного виховання та спорту» до лекції з теми «Активізація учнів на уроці фізичної культури» дискусійним питанням стало: «Вмотивуйте, від чого залежить створення позитивного емоційного фону на уроці?». Дискусія проводилася в мікрогрупах, в яких студенти доводили свою позицію, дослухались до думки інших учасників, коректували власну, формулювали висновки. Цей метод, безперечно, вимагає лекційного доповнення викладачем. У цьому випадку воно стосувалося завдань Нової української школи та ролі уроків фізичної культури у формуванні ключових компетентностей. Окрім дискусії, в мікрогрупах перевага надавалася таким формам, як груповим, засіданням експертних груп, симпозиумам із проблемними питаннями.

Метод прогнозування подальших дій передбачав введення нової інформації та її засвоєння на основі накопичених знань. Водночас викладач подавав нову інформацію тезисно, а студенти за допомогою ґаджетів доповнювали її та узагальнювали. Як приклад, для опрацювання пропонувалися статті з фахових журналів «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві», «Теорія та методика фізичного виховання та спорту» з метою з'ясування сучасних методів навчання в закладах загальної середньої освіти. Такий підхід активізував роботу студентів із періодикою. Наприклад, лекція з теми «Дидактика фізичного виховання» доповнювалася студентами інформацією із сучасних педагогічних розвідок.

Редукований метод поширений у практиці роботи зарубіжної школи (навчальні заклади Болгарії, Англії, Сполучених Штатів Америки) [1] й застосований нами в авторській модифікації. Викладач готував інформацію для лекції. Студенти відповідно до теми виконували завдання самостійної роботи. У процесі проведення лекції вони ставали співавторами або опонентами. Як результат, це сприяло формуванню професійної компетентності на основі міцного засвоєння знань. Наприклад, при вивченні теми «Спортивна форма як прояв вищої готовності до змагань» викладач готує інформацію про процес підготовки спортсменів до змагань. Студенти на основі самостійних досліджень опонують висловлену думку, аргументують її, наводячи конкретні приклади.

Метод «Шанс» передбачав збільшення можливості студентів на успішне проведення заняття (уроку) в учнів старшої школи. Для цього учасники об'єднувалися в групи, кожній з яких пропонувалося протягом визначеного часу дібрати низку тренувальних вправ для школярів, які активізували б їх до гри в баскетбол, волейбол тощо. Кожна група студентів описувала види вправ, рекомендувала найефективніші з них. По завершенню виступів

студенти формулювали підсумки, проводили взаємоаналіз, що дало можливість визначити найкращу вибірку тренувальних вправ та «отримати» шанс на успіх при проведенні заняття (уроку) в учнів старшої школи.

Метод «Піраміда понять» сприяв поступовому накопиченню фахової термінології до окремих тем, розділів. Він добирався викладачем символічно, оскільки застосовується в спорті й полягає в поступовому збільшенні навантаження. До прикладу, під час опрацювання теми лекції «Сучасна освіта в Україні» студенти під керівництвом викладача вибудовували «піраміду понять»: спочатку знайомилися з окремими положеннями Закону України «Про освіту», виписували основні терміни, що стосуються організації освітнього процесу, акцентуючи увагу на понятті «компетентність»; опрацьовували визначені пункти Закону України «Про фізичну культуру й спорт», термінологію; знайомилися з підходами до навчання за Концепцією «Нова українська школа», ключові слова якої завершили «піраміду понять». Такий підхід сприяв не тільки засвоєнню основних термінів, а й надав можливість студентам ознайомитися з нормативно-правовою базою України, що необхідно для майбутньої професійної діяльності.

У процесі дослідження нами пропонувалися квазіпрофесійні завдання, що передбачали розв'язання ситуацій різного змісту. Як приклад, до теми практичного заняття «Активізація учнів на уроці фізичної культури» перед студентами ставилися завдання:

1) змодельуйте фрагмент уроку із застосуванням ігрових технологій для учнів 5 – 6 класів;

2) запропонуйте ігрові варіанти вправ для засвоєння елементів легкої атлетики (стрибки у висоту, довжину тощо);

3) доберіть і покажіть фізкультхвилинки для уроків у початковій школі.

Метод «Коло висновків» пропонувався по завершенню вивчення теми, розділу з метою підготовки до модульного контролю. Студенти розташувалися по колу, кожен із них заздалегідь отримав завдання: сформулювати підсумки до певної теми, акцентуючи увагу на ключових поняттях, опорних тезах із різних наукових джерел, у тому числі й періодичних видань.

Як показує практика, застосування активних методів навчання стимулювало пізнавальну активність студентів і формувало креативне мислення. Студент виступав «суб'єктом» навчання, виконував творчі завдання, вступав у діалог із викладачем, ефективно комунікував з іншими учасниками освітнього процесу з дотриманням формул мовленнєвого етикету. Таке навчання сприяло формуванню компетентного випускника, який легко адаптується до майбутньої професійної діяльності. Безперечно, застосування активних методів навчання у вищій школі супроводжується

й використанням традиційних методів, що пройшли випробування часом.

Висновки і пропозиції. Таким чином, ми розкрили практику застосування активних методів навчання у вищій школі в процесі викладання дисципліни «Педагогіка фізичного виховання та спорту». Запропоновано й проаналізовано застосування окремих із них: дискусії, прогнозування подальших дій, редукованого методу, «Шанс», «Піраміда понять», «Коло висновків», квазіпрофесійних завдань, що сприяло формуванню професійної компетентності в майбутніх педагогів. Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо в дослідженні різних форм позааудиторної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі : методичний огляд / уклад. Л.А. Якимова. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 32 с.
2. Башкір О.І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі : збірник наукових праць. Серія «Педагогіка та психологія». Харків, 2018. Вип. 60. С. 33–44.
3. Вахрушева Т.Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. *Національний фармацевтичний університет*. 2008. № 3. С. 46–49. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf>
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 320 с.
5. Дяченко-Богун М.М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Випуск 14. С. 74–79.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII / Вища освіта. *Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні і за кордоном*. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
7. Коченгіна М.В. Використання активних методів навчання в процесі формування готовності вихователів дошкільного навчального закладу до створення безпечного інформаційного середовища для дітей дошкільного віку. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Випуск 39. Харків, 2016. С.112–117.
8. Мойсеєнко Р.М. Активізація пізнавальної діяльності майбутніх фахівців засобами активних методів навчання в умовах університетської освіти. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 159. 2017. С. 97–103.
9. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
10. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.: науково-методичний посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко ; за ред. О.І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

Khoma T. Active methods of teaching in pedagogy of higher education

In the article the implementation of active methods of teaching in pedagogy of higher education is revealed. Attention is paid to the Law of Ukraine "On higher education", in which modern tendencies of training of future specialists (that are aimed at the formation of competent and communicational-ready personality, who is also able to do professional activity) are determined. In relation to that, duties of scientific-pedagogical workers of higher education institutions are outlined, among them – ensuring the teaching at high scientific-theoretical and methodical level, improvement of the professional level and pedagogical skills. It has been found out that the legal requirements for the training of specialists lead to fundamental changes in the organization of the educational process, which should be directed not only to developing students' skills for educational and cognitive activity, but also the ability to apply them in specific life situations, the desire for competitiveness. This approach requires the usage of a variety of teaching methods in the work of higher education institutions, in particular those methods that would improve the educational activity of future specialists. The scientific and pedagogical explorations and researches on the problem are analyzed. They confirm the scientists' point of view that the training of specialists should be carried out on the basis of the usage of such teaching methods, that would interest students and activate the independence of thoughts, promote the assimilation of the material at the level of their own cognitive activity. It has been found out that active teaching methods are methods aimed at activating students' educational activity, developing the skills of independent and prompt resolution of problems, professional in particular and mastering competences.

The aim of the article is formulated – to reveal the implementation of active teaching methods in higher education in the process of teaching the subject "Pedagogy of physical education and sport". Some methods, that were used in the process of scientific-pedagogical activity are offered. The process of their implementation is described. Among them: method of discussion, method of foreseeing, reduced method (students are co-authors of the lecture), "Chance", "Pyramid of Concepts", quasi-professional tasks, "Circle of Conclusions". It was also discovered that the usage of active teaching methods contributed to the formation of professional competence in future teachers.

Key words: *higher education institution, competence approach, active teaching methods, cognitive activity, students.*